

Univerzitet u Beogradu
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

ISTRAŽIVANJA U SPECIJALNOJ PEDAGOGIJI

BEOGRAD 2009.

UNIVERZITET U BEOGRADU -
FAKULTET ZA SPECIJALNU EDUKACIJU I REHABILITACIJU
UNIVERSITY OF BELGRADE -
FACULTY OF SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION

*Istraživanja u specijalnoj
pedagogiji*

Research in Special Pedagogy

Priredio / Edited by
Prof. dr Dobrivoje Radovanović

Beograd / Belgrade
2009

EDICIJA: RADOVI I MONOGRAFIJE

Izdavač:

Univerzitet u Beogradu - Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Istraživanja u specijalnoj pedagogiji

Za izdavača: Prof. dr Dobrivoje Radovanović, dekan

Urednik edicije: Prof. dr Zorica Matejić-Đuričić

Uređivački odbor:

- Prof. dr Dobrivoje Radovanović
- Prof. dr Snežana Pejanović
- Prof. dr Zoran Ilić
- Prof. dr Branko Ćorić
- Prof. dr Vesna Žunić-Pavlović
- Prof. dr Vesna Nikolić-Ristanović
- Prof. dr Danka Radulović
- Prof. dr Aleksandar Jugović

Recenzenti:

- Dr. Pedro Rankin, School for Psychosocial Behavioural Sciences: Social Work Division North-West University (Potchefstroom Campus), South Africa
- Dr. Joe Yates, Head of Criminology, School of Social Science, Faculty of Media, Arts and Social Science, Liverpool John Moores University, Liverpool, England

Štampa:

„Planeta print“, Beograd

Tiraž:

150

Objavljivanje ove knjige je pomoglo Ministarstvo za nauku i tehnološki razvoj.

Nastavno-naučno veće Univerziteta u Beogradu - Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju donelo je Odluku 3/9 od 8.3.2008. godine o pokretanju Edicije: Radovi i monografije.

Nastavno-naučno veće Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerziteta u Beogradu, na redovnoj sednici održanoj 14.4.2009. godine, Odlukom br. 3/54 od 23.4.2009. godine, usvojilo je recenzije rukopisa Tematskog zbornika “Istraživanja u specijalnoj pedagogiji”

ISBN 978-86-80113-83-8

**EDITION:
ARTICLES AND MONOGPRAPHS**

Publisher:

University of Belgrade - Faculty of Special Education and Rehabilitation

Research in Special Pedagogy

For Publisher: dr. Dobrivoje Radovanović, dean

Edition Editor: dr. Zorica Matejić-Đuričić

Editorial Board:

- dr. Dobrivoje Radovanović
- dr. Snežana Pejanović
- dr. Zoran Ilić
- dr. Branko Ćorić
- dr. Vesna Žunić-Pavlović
- dr. Vesna Nikolić-Ristanović
- dr. Danka Radulović
- dr. Aleksandar Jugović

Reviewers:

- Dr. Pedro Rankin, School for Psychosocial Behavioural Sciences: Social Work Division North-West University (Potchefstroom Campus), South Africa
- Dr. Joe Yates, Head of Criminology, School of Social Science, Faculty of Media, Arts and Social Science, Liverpool John Moores University, Liverpool, England

Printing:

„Planeta Print“, Belgrade

Circulation:

150

Publication of this Book supported by Ministry of Science and Technology Development.

Scientific Council of the Belgrade University - Faculty of Special Education and Rehabilitation made a decision 3/9 from March, 8th 2008 of issuing Edition: Articles and Monographs.

Scientific Council, Faculty of Special Education and Rehabilitation University of Belgrade, at the regular meeting held on April, 14.th 2009 the Decision N° 3/53 of April, 23th 2009, adopted a Thematic review manuscripts collection of “Research in Special Pedagogy “

ISBN 978-86-80113-83-8

MIŠLJENJE STUDENATA O DRUŠTVENOJ REAKCIJI NA KRIMINALITET

Vesna Nikolić-Ristanović, Jelena Dimitrijević

Univerzitet u Beogradu - Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Ljiljana Stevković

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd

Cilj rada je predstavljanje jednog dela rezultata istraživanja koji se odnose na mišljenje studenata Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju o društvenoj reakciji na kriminalitet, odnosno na pojedine prekršaje i krivična dela. Konkretnije, fokus je na predstavljanju analize odnosa studenata prema merama represivnog i restorativnog karaktera. Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 360 studenata sa studijskog smera prevencija i tretman poremećaja ponašanja. U istraživanje su bili uključeni studenti svih godina studija, a dobijeni rezultati su obrađeni metodama deskriptivne statistike uz pomoć kompjuterskog programa SPSS. Rezultati istraživanja su pokazali da su studenti naklonjeniji merama retributivnog karaktera i da na takvo opredeljenje utiče težina protivpravnog ponašanja, ali i godina studija koju pohađaju. Sa godinama studija opada procenat studenata koji smatra da društvo treba represivno da reaguje na pojedine oblike kriminaliteta. Sem navedenog, analizom rezultata istraživanja dolazi se do zaključka da su studentkinje naklonjenije restorativnim merama, kao i da iskustvo viktimizacije ne utiče na opredeljivanje za mere represivnog karaktera, što predstavlja potvrdu većine postojećih viktimoških istraživanja.

Ključne reči: istraživanje, mišljenje studenata, društvena reakcija, kriminalitet

UVOD

Istraživanje mišljenja o kriminalitetu studentkinja i studenata Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju (FASPER) Univerziteta u Beogradu, sprovedeno je kao deo šire međunarodne kriminološke studije. Slična istraživanja bila su sprovedena krajem 20. veka u nekoliko zapadnoevropskih zemalja, na osnovu upitnika koji je sačinio dr Helmut Kury sa Max Planck Instituta iz Freiburg-a, Nemačka. Ove godine se takva istraživanja sprovode među studentima iz država bivše Jugoslavije (BIH, Hrvatska, Makedonija, Slovenija i Srbija). Istraživanje na prostoru bivše Jugoslavije inicirao je i koordinira ga prof. Goražd Meško, dekan Fakulteta krivičnopravnih nauka Univerziteta u Mariboru, sa idejom da se dobijeni podaci međusobno kompariraju. Podaci su prikupljeni putem ankete. Ankete su u istom vremenskom periodu (poslednja nedelja marta i prva

nedelja aprila) sprovedene u svim zemljama bivše Jugoslavije¹, uz korišćenje iste metodologije i osnovnog istraživačkog instrumenta. Anketirani su studenti koji su određenog dana došli na predavanje, odnosno vežbe, bez prethodne najave.

U Srbiji je istraživanje sproveo Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerziteta u Beogradu, u saradnji sa Viktimološkim društvom Srbije.² Osnovni upitnik je neznatno modifikovan da bi bio prilagođen situaciji u Srbiji, uglavnom u delu koji se odnosi na sociodemografske podatke. Upitnikom su obuhvaćene grupe pitanja koje se odnose na sledeće teme: zabrinutost i strah od kriminaliteta, pretrpljena viktimizacija (sa posebnim segmentom za viktimizaciju žena), i mišljenja o različitim oblicima društvenog reagovanja na kriminalitet, uz posebno izdvojena pitanja vezana za mišljenja o smrtnoj kazni. Anketom je obuhvaćeno 360 studenata, uz uključivanje studenata svih godina studija.³ Istraživanjem su obuhvaćeni studenti sa studijskog smera prevencija i tretman poremećaja ponašanja, odnosno smera za prevenciju i resocijalizaciju lica sa poremećajima u društvenom ponašanju. Rezultati su obrađeni metodama deskriptivne statistike, uz pomoć kompjuterskog programa SPSS.

Ovaj rad ima za cilj da predstavi deo rezultata istraživanja koji se odnosi na mišljenja studenata o društvenoj reakciji na kriminalitet. S obzirom da su pitanja koncipirana tako da mere odnos studenata prema merama represivnog i restorativnog karaktera, rezultati daju značajne uvide u uticaj znanja koje studenti dobijaju na fakultetu na nivo njihove represivnosti, odnosno na njihovu otvorenost ka alternativnim odgovorima na kriminalitet.

OPIS UZORKA

Studenti Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerziteta u Beogradu, koji su na studijskom smeru prevencija i tretman poremećaja ponašanja, odnosno smeru za prevenciju i resocijalizaciju lica sa poremećajima u društvenom ponašanju⁴, predstavljali su naš izvor podataka. Zapravo, istraživanje je sprovedeno na uzorku od 360 studenata i studentkinja I, II, III i IV godine studija, što je 54.5% od ukupnog broja studenata.

U najvećem broju anketirani su studenti i studentkinje II godine studija, njih 125 (34.7%), što je 59.2% od ukupnog broja studenata II godine studija⁵. Sledeći po zastupljenosti bili su studenti I godine kojih je od ukupnog broja studenata na toj godini studija anketirano 48.2%, odnosno 95 studenata (26.4%). U nešto manjem broju anketirani su studenti III godine, njih 84 (23.3%), ali su oni činili

1 Sa izuzetkom Makedonije u kojoj je anketiranje obavljeno malo kasnije zbog izbora.

2 Rukovoditeljka projekta je bila prof. dr Vesna Nikolić-Ristanović, dok su članice istraživačkog tima bile još i Jelena Dimitrijević i Ljiljana Stevković. Upitnik je sa slovenačkog jezika preveo prof. dr Dušan Cotič, predsednik Viktimološkog društva Srbije.

3 Ovom prilikom želimo da se zahvalimo studentima koji su popunili anketu, kao i nastavnicima i saradnicima koji su nam pomogli u organizaciji anketiranja.

4 Studenti IV godine upisali su Fakultet po starom programu kada je smer nosio navedeno ime, dok studenti I, II i III godine studiraju po novom programu, usklađenim sa bolonjskim procesom, a sa navedenim promenama i smer je dobio nov naziv: smer za prevenciju i tretman poremećaja ponašanja.

5 Ukupan broj studenata koji su upisani u I, II, III i IV godinu Fakulteta redom je: 197, 211, 92 i 160, a na svim godinama zajedno 660.

91.3% ukupnog broja studenata koji su na III godini studija. Na kraju, najmanji broj anketiranih studenata iz uzorka, njih 56 (15.5%), pohađa IV godinu studija i ovaj broj anketiranih čini 35% od ukupnog broja studenata sa IV godine.

U celokupnom uzorku najzastupljenije su bile anketirane osobe ženskog pola, odnosno studentkinje-306 (85%), dok su anketirani studenti muškog pola činili nešto više od šestine uzorka. Naime, anketirana su 54 (15%) studenta muškog pola, što i odražava raspodelu studenata prema polu na studijskom smeru prevencija i tretman poremećaja ponašanja⁶. Posmatrano po svakoj godini studija pojedinačno, polna struktura studenata obuhvaćenih uzorkom je sledeća: sa I godine studija, anketirane su 83 (87.4%) studentkinje i 12 (12.6%) studenata, sa II godine studija 106 (84.8%) studentkinja i 19 (15.2%) studenata; među anketiranim studenatima III godine, bile su 72 (85.7%) studentkinje i 12 (14.3%) studenata, a sa IV godine, u uzorak je uključeno 45 (80.4%) studentkinja i 11 (19.6%) studenata.

Najzastupljeniju starosnu kategoriju činili su anketirani studenti uzrasta od 19 do 28 godina, 354 (98.3%) anketiranih, dok je svega 6 (1.7%) anketiranih studenata starosti od 29 do 41 godine. Posmatrano po godinama studija, slična je uzrasna struktura: među anketiranim studentima I godine, 93 je uzrasta od 19 do 28 godina, ili 97.89% od ukupnog broja studenata I godine obuhvaćenih uzorkom, a 2 studenta ili 2.11% uzrasta od 29 do 41 godine; 123 studenta II godine, odnosno 98.4% od ukupnog broja anketiranih studenata iste godine, pripada starosnoj kategoriji od 19 do 28 godina, a 2 studenta, ili 1.6%, su stariji i svrstani su u kategoriju uzrasta od 29 do 41 godine. Slično, uzorkom su obuhvaćena 83 studenta III godine uzrasta od 19 do 28 godina, odnosno 98.8%, dok je svega 1 student stariji, tj. pripada kategoriji uzrasta od 29 do 41 godine, što je 1.2% anketiranih studenata III godine. Raspodela studenata IV godine po ovim starosnim grupacijama je gotovo identična: 55 studenata ili 98.2% je uzrasta od 19 do 28 godina, a 1 student ili 1.8% pripada starosnoj kategoriji od 29 do 41 godine. Ističemo da svi anketirani studenti muškog pola pripadaju uzrasnoj kategoriji od 19 do 28 godina, dok je svih 6 pomenutih studenata uzrasta od 29 do 41 godine ženskog pola.

Od ukupnog broja anketiranih studenata, 353 (98%) ima srpsko državljanstvo, i to 300 studentkinja i 53 studenta, dok 7 (2%) anketiranih nisu srpski državljani. Naime, 1 student i 4 studentkinje, tj. ukupno 5 (1.4%) anketiranih su državljani Crne Gore, dok je po jedna (0.3%) studentkinja iz Bosne i Hercegovine i Hrvatske.

Po pitanju nacionalnosti, najveći broj anketiranih, 354 (98.33%), odnosno 52 studenta i 302 studentkinje naveli su da su srpske nacionalnosti, dok preostalih 1.67% čine: Bošnjaci – 3 (0.83%), 2 studentkinje i 1 student, po jedna (0.27%) Crnogorka, Slovakinja i student koji se izjasnio kao Jugosloven.

Što se tiče veroispovesti, najveći broj anketiranih studenata je pravoslavne veroispovesti, njih 343 (95.3%), 52 studenta i 291 studentkinja, a sledeći po zastupljenosti su ateisti-12 (3.3%), a među njima je 11 studentkinja i 1 student. Kao katolkinja se izjasnila 1 studentkinja (0.3%), a 3 (0.8%), 2 studentkinje i 1 student, kao pripadnici islamske veroispovesti. Na kraju, 1 (0.3%) studentkinja navela je da je agnostik.

⁶ Na prvoj godini studija muškarci su zastupljeni sa 19.8%, na drugoj 21.8%, trećoj 18.5% i na četvrtoj 21.8%. Posmatrano u odnosu na ukupan broj studenata upisanih na sve četiri godine studija zastupljenost muškaraca je 20.7%.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

U skladu sa predmetom i ciljem rada izložićemo osnovne rezultate našeg istraživanja koji se odnose na to kako studenti smera za prevenciju i tretman poremećaja ponašanja (odnosno prevenciju i resocijalizaciju lica sa poremećajima u društvenom ponašanju) tumače najadekvatniju društvenu reakciju na pojedine prekršaje i krivična dela. Analizu smo izvršili na ukupnom uzorku, kao i sa aspekta godine studija, polne strukture uzorka kao i prethodnog iskustva sa ličnom viktimizacijom. Istraživanjem su ispitivana mišljenja studenata o društvenoj reakciji na sledeća ponašanja:

- vožnja automobilom pod snažnim dejstvom alkohola
- vožnja javnim saobraćajnim sredstvom bez dozvole
- krađa stvari u vrednosti od 250 eura
- otpor policiji
- uživanje hašiša (lake droge)
- provaljivanje u stan sa namerom izvršenja krađe
- fizički napad (udaranje) odraslog tako da mora da zatraži lekarsku pomoć
- krađa u trgovačkoj radnji u vrednosti do 45 eura
- uživanje heroina (teške droge)
- useljavanje/zauzimanje prazne kuće
- silovanje
- prinuda na seksualnu radnju (ne radi se o silovanju)
- otimanje ručne tašne silom
- krađa automobila
- povređivanje nožem ili vatrenim oružjem
- teško udaranje deteta u porodici tako da je potrebna lekarska pomoć
- ponovna provala i krađa TV aparata
- prinuđivanje supruge na seksualni odnos (silovanje u braku)
- prekid neželjene trudnoće

Vidovi društvene reakcije koji su obuhvaćeni istraživanjem odnose se na sledeće:

- upozorenje uz pretnju kaznom,
- nadoknada štete od strane počinioca,
- poravnanje između počinioca i žrtve,
- obaveza društveno korisnog rada,
- novčana kazna,
- uslovna zatvorska
- kazna zatvora.

Radi lakše analize ove oblike društvene reakcije smo kategorisali u dve veće grupe: mere restorativnog karaktera (koje obuhvataju sve navedene izuzev uslovne i безусловne kazne zatvora i novčane kazne) i retributivna društvena reakcija (uslovna i безусловna kazna zatvora i novčana kazna). Za svaki oblik ponašanja ponuđena je i mogućnost odsustva društvene reakcije.

U sklopu ispitivanih oblika društvenog odgovora na kriminalitet upitnikom su posebno obuhvaćene dve grupe pitanja o smrtnoj kazni. Najpre nas je interesovalo da li studenti podržavaju primenu ove krivične sankcije i za koja krivična dela

je smatraju najadekvatnijom. Potom je ponuđen set stavova o smrtnoj kazni koji su utvrđivani na osnovu odgovora "slažem se" i "ne slažem se".

Mišljenja studentata o društvenoj reakciji na različite oblike kriminaliteta

Kada se posmatra ukupni uzorak, uočava se, uz izvesne varijacije na vrstu prestupa, sklonost ispitanika ka represivnijem načinu reagovanja, odnosno ka bezuslovnoj i uslovnoj zatvorskoj kazni. Naime, od ukupnog broja anketiranih studenata sve četiri godine studija, kaznu zatvora za ponuđene oblike ponašanja podržava čak 96.1% (346) studenata, a uslovnu zatvorsku kaznu 34.4% (124). Pri tome, studenti su se uglavnom odlučivali za uslovnu i bezuslovnu kaznu zatvora onda kada se radilo o krivičnim delima protiv života i tela i o imovinskim krivičnim delima, ali je, kada su u pitanju imovinska krivična dela, zapaženo i dosta učestalo opredeljivanje za novčanu kaznu. Uz to, na izraženu represivnost studenata u celini ukazuje i podatak koji se odnosi na generalno odobravanje smrtno kazne. Naime, čak 62.2% (224) studenata FASPER-a odobrava postojanje smrtno kazne.

Na drugoj strani, studenti su izrazili najliberalniji stav u pogledu reagovanja na prekid neželjene trudnoće tako što su se prvenstveno opredelili za bespotrebnost državne reakcije u ovoj oblasti. Studenti su se za restorativnopravne mere opredeljivali retko, pri čemu su to uglavnom činili kada je bila reč o lakšim imovinskim krivičnim delima i protivpravnim ponašanjima koja se uobičajeno, naročito među mladima, smatraju lakšim prestupima - poput vožnje automobila pod snažnim dejstvom alkohola, vožnje javnim prevozom bez dozvole, pružanja otpora policiji i konzumiranja hašiša. Pri tome, naknada štete pričinjene krivičnim delom je najčešće bila birana u slučaju krađe stvari u vrednosti do 250 Eura.

Godina studija i mišljenje o društvenoj reakciji

Dovođenjem u vezu odgovora o merama društvene reakcije i godine studija zapaža se smanjivanje represivnosti sa porastom godine studija. Ovaj rezultat mogao bi biti i očekivan, imajući u vidu nastavni plan i program studija na smeru za prevenciju i tretman poremećaja ponašanja, koji je na višim godinama više fokusiran na preventivni nego represivni pristup, kao i multidisciplinarno sagledavanje kriminaliteta.

Tabela 1: Mišljenje studenata o društvenoj reakciji na kriminalitet po godinama studija

Društvena reakcija	Godina studija							
	Prva godina		Druga godina		Treća godina		Četvrta godina	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Država ne treba da reaguje	57	15.8	54	15	64	17.8	34	9.4
Mere restorativnog karaktera ¹	19	5.3	35	9.7	30	8.3	14	3.9
Novčana kazna	30	8.3	36	10	40	11.1	19	5.3
Uslovna zatvorska kazna	38	10.6	39	10.8	27	7.5	20	5.6
Kazna zatvora	89	24.7	119	33	83	23.1	55	15.2

¹ Kao što smo već naveli pod ovim podrazumevamo opomenu pod pretnjom kažnjavanja, nadoknadu štete od strane počinioca, poravnanje između počinioca i žrtve i obavezu društveno korisnog rada

Iz Tabele 1 se može videti da u ukupnom uzorku među onima koji su se opredelili za mere represivnog karaktera ima najviše studenata druge, odnosno prve godine, a najmanje studenata četvrte godine. Kada je u pitanju novčana kazna rezultati su nešto drugačiji. Naime za ovaj oblik blažeg represivnog reagovanja najviše su se odlučivali studenti treće, potom druge i prve godine, a znatno manje studenti četvrte godine. Varijacije u mišljenju studenata koji favorizuje represivniju društvenu reakciju još više dolaze do izražaja analizom u odnosu na ukupan broj studenata anketiranih na svakoj godini studija. U skladu sa tim, na prvoj godini studija za kaznu zatvora izjasnilo se 93.7% studenata; na drugoj godini 95.2%; na trećoj 98.8% i 60.7% na četvrtoj. Sličnu disproportciju zapažamo i kod uslovne zatvorske i novčane kazne. Naime, od ukupnog broja studenata anketiranih na svakoj godini studija za uslovnu zavorsku i novčanu kaznu opredelilo se 40% i 31.6% studenata prve, 31% i 28.9% druge, 32.1% i 47.6% treće i 35.7% i 38% četvrte godine studija.

Upitnikom obuhvaćeni seksualni prestupi (prvenstveno silovanje) po mišljenju najvećeg broja studenata sve četiri godine zahtevaju zatvorsku kaznu. Pokazalo se da silovanje u braku svi studenti bez izuzetka prepoznaju kao ozbiljan prestup koji povlači potrebu za isto toliko ozbiljnom društvenom reakcijom. Slična zastupljenost ovog mišljenja sreće se i kod varijabli povređivanje nožem ili vatrenim oružjem i teško udaranje deteta u porodici tako da zahteva lekarsku pomoć. Kada je u pitanju očekivana društvena reakcija za nanošenje teških telesnih povreda nožem ili vatrenim oružjem 24.4% (88) studenata prve, 32.8% (118) druge, 20.8% (75) treće i 14.7% (53) četvrte godine studija su se izjasnili za institucionalnu sankciju. Posmatrano u odnosu na ukupan broj studenata svake godine studija koji je zastupljen u uzorku ispitanika 92.6% studenata prve, 94.4% druge, 89.3% treće i 95.4% četvrte godine studija smatraju da je neophodna zatvorska kazna za ovo krivično delo. Studenti su se slično izjasnili i po pitanju reakcije na teško udaranje deteta u porodici tako da mu je potrebna lekarska pomoć: 22.2% (80) studenata prve godine studija, 30% (108) druge, 20.8% (75) treće i 12.5% (45) četvrte godine zatvorsku kaznu smatraju adekvatnom za ovo krivično delo. Opet posmatrano u odnosu na broj ispitanika svake godine studija rezultati pokazuju da 84.2%, 86.4%, 89.3% i 80.5% ispitanika podržavaju represivniji način društvenog reagovanja kod ovog vida društveno neprihvatljivog ponašanja.

Kao što tabela 1. pokazuje, studenti smera za prevenciju i tretman poremećaja ponašanja ne podržavaju dovoljno restorativnopravne mere kao način društvenog reagovanja na pojedine vidove kriminaliteta. Objašnjenje tome možemo pronaći u još uvek nedovoljnom poznavanju efikasnosti u upitniku ponuđenih "alternativnih" sankcija. Iako predviđene Krivičnim zakonikom Republike Srbije, njihova primenljivost pre kao izuzetak nego pravilnost, neminovno dovodi i do nepoverenja studenata u njihov specijalno preventivni efekat. Međutim, treba primetiti i to da su studenti druge i treće godine dvostruko češće smatrali mere restorativnog karaktera kao adekvatne nego studenti prve i četvrte godine. To može biti i posledica okolnosti da se na ove dve godine po novom programu više pažnje posvećuje ovom obliku reagovanja na kriminalitet.

Pol i mišljenje o društvenoj reakciji

Uticaj pola na opredeljenje za najadekvatniji oblik društvenog reagovanja od značaja je kada se radi o merama restorativnog karaktera, dok, kad su u pitanju retributivne mere nema bitnijih razlika.

Pokazalo se da su studentkinje te koje se pre odlučuju za restorativnopravne oblike društvenog reagovanja. Naime, 27.5% ispitanica, nasuprot 16.7% ispitanika, se po pitanju ponuđenih oblika reagovanja društva na ispitivane oblike protivpravnog ponašanja odlučilo za neku od ponuđenih mera restorativnog karaktera. Po mišljenju ispitanika oba pola u približno jednakom odnosu, alternativne sankcije su primenljive za, uslovno rečeno, lakša krivična dela poput otpora policiji, vožnje javnim saobraćajnim sredstvom bez dozvole i uživanje hašiša. Takođe, studentkinje su te koje su se u znatno većem procentu odlučivale za odsustvo društvene reakcije (60.5% ispitanica nasuprot 44.5 ispitanika) i to za neželjeni prekid trudnoće. Ovaj rezultat bi se mogao tumačiti na različite načine i možda nije toliko povezan sa edukacijom na Fakultetu koliko sa opštim trendom seksualnog ponašanja mladih.

Analizirano u odnosu na pol ispitanika, kao i kod godine studija, i studenti i studentkinje u najvećem procentu smatraju da je zatvorska kazna najadekvatnija sankcija kod seksualnih krivičnih dela, fizičkog zlostavljanja deteta u porodici koje zahteva lekarsku pomoć i nanošenja teških telesnih povreda nožem ili vatrenim oružjem. Pri tome, seksualni prestupi se, po mišljenju studenata i studentkinja, pokazuju kao najozbiljniji i kao takvi zahtevaju težu krivičnu sankciju. 94.4% (51) ispitanika muškog i 96.4% (295) ženskog pola za krivično delo silovanja smatraju da društvo treba da reaguje primenom zatvorske kazne. Slična distribucija ovog mišljenja po polu zapaža se i kod preostala dva ispitivana oblika seksualnih prestupa: silovanje u braku i prinuda na seksualnu radnju (pri čemu se ne misli na silovanje).

Prethodna viktimizacija i mišljenje o društvenoj reakciji

Varijablom o prethodnoj viktimizaciji ispitivali smo da li je i koliko studenata jednom ili u više navrata bilo žrtva nekog od ponuđenih oblika krivičnih dela (krađa, provala, silovanje, razbojništvo uz primenu oružja, paljevina, veleizdaja, nasilna otmica). Zatim je prethodno iskustvo viktimizacije dovedeno u vezu sa odgovorima u vezi društvene reakcije kako bi se videlo da li iskustvo viktimizacije doprinosi mišljenju o potrebi represivnije reakcije na kriminalitet.

Rezultati pokazuju da je 25.6% (93) ispitanika bilo viktimizirano nekim krivičnim delom. Od toga je 79.6% (74) ispitanika ženskog i 20,4% (19) muškog pola. Preostalih 73.9% (266) nemaju iskustvo prethodne viktimizacije.

Tabela 3: Iskustvo viktimizacije i mišljenje o društvenoj reakciji

Društvena reakcija	Žrtva krivičnog dela			
	Da		Ne	
	N	%	N	%
Država ne treba da reaguje	60	16.7	149	41.4
Mere restorativnog karaktera	26	7.2	67	18.6
Novčana kazna	37	10.3	88	22.4
Uslovna zatvorska kazna	31	8.6	87	24.2
Kazna zatvora	88	24.4	246	68.3

Analizirano na ukupnom uzorku, kao što tabela 3. pokazuje, ispitanici koji su bili žrtve nekog od ponuđenih oblika krivičnih dela više se zalažu za represivnije načine reagovanja (novčana, uslovna i naročito kazna zatvora), nego za restorativne krivične sankcije. Ipak, rezultati istraživanja ne ukazuju na postojanje značajnije veze između ove dve varijable, s obzirom da i među onima koji nisu bili žrtve većinu čine oni koji se zalažu za represivnije načine reagovanja. Do sličnih rezultata smo došli i analizom dobijenih apsolutnih brojeva u odnosu na ukupan broj ispitanika koji su, odnosno nisu bili žrtva krivičnog dela. 28.3% ispitanika koji su bili žrtva krivičnog dela i 25% koji nisu viktimizirani smatraju restorativne mere kao vid društvenog reagovanja na kriminalitet adekvatnim. 33.7% sa iskustvom prethodne viktimizacije i 33% onih bez tog iskustva smatraju uslovnu zatvorsku kaznu odgovarajućom sankcijom. Značajnija razlika se zapaža u pogledu novčane kazne u korist ispitanik koji su bili žrtve krivičnih dela: 40.2% sa iskustvom viktimizacije i 29.5% bez tog iskustva se opredeljuju za ovaj vid društvenog reagovanja. Kada je u pitanju zatvorska kazna u obe podkategorije ispitanika mišljenje koje podržava ovaj oblik reagovanja izražava 96.7% (žrtve), odnosno 91.8% (nisu bili žrtve).

U tom smislu se može zaključiti da su težina protivpravnog ponašanja i godina studija značajniji prediktori opredeljivanja za represivnije mere nego što je to iskustvo viktimizacije. Naše istraživanje je tako potvrdilo rezultate većine viktimoloških istraživanja koja su opovrgla popularno laičko uverenje da su žrtve sklone traženju represivnih odgovora na kriminalno ponašanje.

Mišljenje o smrtnoj kazni

Tezu o represivnijem pristupu studenata Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, smera za prevenciju i tretman poremećaja ponašanja potvrđuje visokih 62.2% (224) ispitanika koji generalno podržavaju postojanje smrtne kazne.

Tabela 4: Mišljenje studenata o smrtnoj kazni po godini studija

Godina studija	Smrtna kazna			
	Da		Ne	
	N	%	N	%
Prva	63	17.5	32	8.9
Druga	78	21.7	46	12.8
Treća	43	11.9	41	11.4
Četvrta	40	11.1	16	4.4

Analizirana distribucija ovog mišljenja u ukupnom uzorku po godini studija pokazuje da među onima koji su se izjasnili u korist postojanja smrtne kazne, ima 17.5% (63) studenata prve, 21.7% (78) druge, 11.9% (43) treće i 11.1% (40) četvrte godine studija. Kada se analiziraju mišljenja studenata svake godine studija posebno, dobijamo nešto drugačiju sliku. Naime, 66.3% studenata prve, 62.4%, druge, 51.2% treće i čak 71.4% četvrte godine smatraju smrtnu kaznu neophodnom sankcijom za pojedina krivična dela. Odobravanje smrtne kazne je dakle posebno izraženo među studentima četvrte i prve godine studija (71,4% i 66,3%), dok je ono najniže kod studenata treće godine (51,2%).

Kada se mišljenja u vezi smrtne kazne dovedu u vezu sa polom uočava se da nema bitnije razlike u mišljenju studenta o smrtnoj kazni prema polu. Naime, gotovo identičan procenat studenata i studentkinja odobrava postojanje smrtne kazne za ponuđena krivična dela – 62.9% (34 od 54 ispitanika i 190 od 306 ispitanica).

Još jednom se opovrgava laički prisutno mišljenje o znatno represivnijem pristupu viktimiziranih osoba. Istraživanje je pokazalo da prethodna viktimizacija ne utiče na represivniju orijentaciju studenata u smislu podržavanja primene smrtne kazne. Naprotiv, analiza i u odnosu na ukupan uzorak i u odnosu na broj viktimiziranih, odnosno neviktimiziranih studenata pokazuje da su oni studenti koji nisu bili žrtva nekog krivičnog dela orijentisaniji ka smrtnoj kazni od onih koji jesu. Naime, 47.8% (172) onih koji nemaju iskustvo prethodne viktimizacije i 14.4% (52) onih koji imaju to iskustvo podržavaju primenu smrtne kazne za određena krivična dela. Takođe, kao što pokazuje Tabela 6, od ukupnog broja onih koji podržavaju smrtnu kaznu daleko je više onih studenta koji nisu bili žrtve (76.8) u odnosu na one koji su imali iskustvo prethodne viktimizacije (23.2%).

Tabela 6: Viktimizacija i mišljenje o smrtnoj kazni

Žrtva krivičnog dela	Smrtna kazna			
	Da		Ne	
	N	%	N	%
Da	52	23.2	39	28.9
Ne	172	76.8	96	71.1
Ukupno	224	100	135	100

Upitnikom je studentima pružena mogućnost da se opredele za smrtnu kaznu za neko od ponuđenih krivičnih dela: ubistvo, silovanje, razbojništvo sa upotrebom oružja, paljevina, veleizdaja, nasilno otimanje/uzimanje talaca, terorizam i organizovana trgovina drogom. Pored ovih, unapred preciziranih ostavljena je i mogućnost opredeljivanja za neko drugo krivično delo koje po mišljenju ispitanika, svojom društvenom opasnošću i ozbiljnošću zaslužuje da bude sankcionisano smrtnom kaznom⁷. Analizom smo ustanovili da se približno sličan broj studenata opredelio za smrtnu kaznu za krivična dela ubistva - 50.3% (181) i silovanja – 42.5% (153). Nešto manje studenata smatra da je za terorizam potrebno primeniti ovu izuzetno represivnu krivičnu sankciju - 31.4% (113). Distribucija odgovora koji podržavaju primenu smrtne kazne za ostala ponuđena krivična dela je procentualno znatno manja: organizovana trgovina drogom – 10.3% (37); nasilno otimanje/uzimanje talaca – 6.7% (24); razbojništvo sa upotrebom oružja 2.8% (10); veleizdaja – 2.2% (8) i paljevina – 0.3 (1).

Ukupno 50 ispitanika je odgovorilo i na otvoreno pitanje o nekom drugom krivičnom delu koje je po njihovom mišljenju najpodesnije za izricanje smrtne kazne. U okviru ove subkategorije odgovora dominira nasilje nad decom, kao krivično delo u tolikoj meri ozbiljno da opravdava lišavanje života počinioca - 9.2% (35) ispitanika se izjasnilo za. Posmatrano u odnosu na ukupan uzorak ovo procentualno učešće nije u tolikoj meri značajno. Međutim, ukoliko analiziramo

⁷ Kod ovog pitanja upitnikom je predviđena mogućnost višestrukih odgovora.

u odnosu na broj studenata koji su se odlučili za ostala krivična dela (van onih ponuđenih zatvorenim pitanjem), koliko studenti nasilje nad decom smatraju ozbiljnim prestupom pokazuje 70% (35 u odnosu na 50) onih koji za njega očekuju smrtnu kaznu. Pored ovog, studenti su se opredelili i za još nekoliko krivičnih dela: nasilje u porodici 1.1% (4), trgovina ljudima 1.1% (4), maltretiranje životinja 0.8 (3), trgovina ljudskim organima 0.3% (1), ratni zločini 0.3% (1), ubistvo uz kanibalizam 0.3% (1) i zloupotreba policijskog ovlašćenja 0.3% (1).

ZAKLJUČAK

Rezultati dobijeni istraživanjem mišljenja studenata Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerziteta u Beogradu o društvenoj reakciji na kriminalitet pokazuju da ukupno posmatrano postoji izražena tendencija ka njihovom opredeljivanju za mere retributivnog karaktera. Posebno je u tom smislu alarmantan podatak da preko polovina ispitivanih studenata odobrava postojanje smrtno kazne koja je kao nehumana i neadekvatan odgovor na kriminalitet ukinuta u većini demokratskih zemalja u svetu, uključujući i našu zemlju. Nasuprot ovom konzervativnom stavu je visoko izražen liberalni stav prema prekidu neželjene trudnoće, gde se većina studenata i studentkinja izjasnila za izostanak državne reakcije.

Opredeljivanje studenata za mere retributivnog karaktera smanjuje se sa godinama studija, tako da se može osnovano pretpostaviti da nastava na studijskom smeru prevencija i tretman poremećaja ponašanja utiče na smanjivanje represivnosti i veću prijemčivost za širi dijapazon mera reagovanja na kriminalitet.

Pored godina studija, na opredeljivanje studenata za mere represivnog, odnosno restorativnog karaktera, u značajnoj meri uticala je i težina protivpravnog ponašanja. Naime, studenti su se, što je i očekivano, češće opredeljivali za mere retributivnog karaktera kada se radilo o krivičnim delima sa težom posledicom, i to posebno onim protiv života i tela.

Pol nije imao značajniji uticaj na opredeljivanje za mere represivnog karaktera, ali je uočena razlika u opredeljivanju za mere restorativnog karaktera u smislu da su studentkinje bile sklonije opredeljivanju za njih u odnosu na svoje muške kolege. Takođe, istraživanje je pokazalo da iskustvo viktimizacije ne utiče na opredeljivanje za mere represivnog karaktera, što je u skladu sa većinom drugih viktimoških istraživanja.

Rezultati istraživanja mogu poslužiti kao važan orijentir za osmišljavanje nastave u smislu otvaranja pitanja o različitim načinima reagovanja na kriminalitet i poklanjanja veće pažnje alternativama kažnjavanja, posebno različitim merama iz okvira restorativne pravde.

OPINIONS OF STUDENTS ABOUT SOCIAL REACTION TO CRIME

Vesna Nikolić-Ristanović, Jelena Dimitrijević

University of Belgrade - Faculty of Special Education and Rehabilitation

Ljiljana Stevković

Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade

The aim of this paper is to present one part of research results on opinions about crime of students from Faculty for Special Education and Rehabilitation, Belgrade University. The paper deals with the analysis of data about students' opinions regarding social reactions to crime, i.e. regarding repressive and restorative measures. The sample included 360 students from the Department for prevention and treatment of behaviour disorders. Students from of all studying years were involved. Results are processed using descriptive statistics and computer programme SPSS. The research results suggest that students in general are more inclined toward retributive measures. Also, the connection between inclination toward retributive measures, on one hand, and the seriousness of discribed behaviour and year of studying, on the other hand is found. The percent of students who think that society should react with retributive measures on some forms of crime decrease with studying years. The analysis shows that female students are more inclined toward restorative measures and that victimization experience does not have an impact on opinion that supports repressive reactions. This latter is confirmation of majority of existing victimological research.

Key words: research, students opinion, social reaction, crime